

ინეზა გაბელია,
დავით შავინანიძე

საქართველოს მთისწინეთის გვარსახელები

(ლეჩხუმის მკვიდრ გვართა ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

საისტორიო მეცნიერებაში არაერთგზისაა აღნიშნული ქართულ გვართა სადაურობა-წარმომავლობის ამსახველი ეთნოგრაფიული მასალების მნიშვნელობაზე ქართველთა ეთნოისტორიული ყოფის შესწავლის საქმეში. იგივე შეიძლება ითქვას ლეჩხუმის მკვიდრ გვართა ისტორიის ამსახველ მასალაზეც.¹

დღესდღეობით მონოგრაფიულადაა შესწავლილი ლეჩხუმური გვარსახელები პროფ. რ. თოფჩიშვილის მიერ, თუმცა ლეჩხუმის მკვიდრი გვარების კვლევა კიდევ მრავალი კუთხითაა საინტერესო.

ისტორიული თაკვერის ნაწილი, დღევანდელი ლეჩხუმი დასავლეთ საქართველოს მთისწინეთია. მოსახლეობის გადამეტსახლება, აგრეთვე, სოციალური დაპირისპირება იყო აქაურ ქართველთა მიგრაციის ძირითადი მიზეზი. იმავე მიზეზით ჩამოსახლდებოდნენ ხოლმე ლეჩხუმში საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან, პირველ ყოვლისა კი მთიდან, სვანეთიდან.

ლეჩხუმის, ლაჯანის მკვიდრი მახარობლიძეები „კახეთიდან გათურქება-გადაგვარებას გამოქცეული მაცაშვილების შთამომავლები არიან. ლეჩხუმში სოფელ ლუს მთავარანგელოზის ეკლესიას მოილოცავენ მთავარანგელოზობის დღესასწაულზე. მთელ საქართველოში გავრცელებული საკუთარი სახელიდან მახარობელი (იგი პირველად XIII-XIV სს. საბუთებში იხსენიება) ნაწარმოები გვარი მახარობლიძე ყველაზე ადრე საისტორიო დოკუმენტებში 1684 წელს აღმოსავლეთ საქართველოს მკვიდრად მოწმდება. მაცაშვილი კი უფრო ადრე, XV საუკუნის ბოლოს „სვეტიცხოვლის კახური მამულების გადამოწმების თაობაზე“ (ბალ., 2004, გვ. 104, 127).

მახარობლიძე დასავლურ ქართულ სინამდვილეში იშვიათი გვარია. XIX ს. 40-იანი წლების საარქივო მასალებით, იმერეთის სოფელ ლაშეს მკვიდრი მახარობლიძე/მახარობლიძე დედარიანის შინამოსამსახურეა.

თუ მივიღებთ ლეჩხუმელი მახარობლიძეების აღმოსავლეთ საქართველოდან, კერძოდ კახეთიდან, გადმოსახლებას, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ისინი პირველად იმერეთში მოსულან და აქედან მახარობლიძეთა რომელიმე წინაპრის სურვილით თუ საჭიროებით, ან სვანური წარმომავლობის გვარ დეუდორიანი/დედარიანთა ნებით მოხვდნენ ლეჩხუმში.

სვანეთიდან ლეჩხუმში ინტენსიური და მასიური მიგრაციის დასტურად შეიძლება გამოგვადგეს ლაკვხელიანთა გვარის ისტორია.

საისტორიო მონაცემები: ლაკვხელიანს მუცხვატლიძესთან, ყრუაშვილთან და შკვიბლიანთან ერთად გულუანს ჰქონდა ცაგერის ღვთისმშობლისადმი ძალით გამორთმეული. მას შემდეგ გელოვანისთვის დალატი შეუმჩნევია მეფეს, წაურთმევია მისთვის ისევ და საყდრისათვის შეუწირავს (ს. კაკაბაძე, 1921, გვ. 55). ლაკვხელიანი

¹ ნაშრომში წარმოვადგენთ სტუდენტური ექსპედიციის დროს მიცვლული ლეჩხუმის რამდენიმე სოფლის მკვიდრ გვართა ეთნოგრაფიული მასალების ანალიზს.

— გვარის საყდრის ბეგარავალდებულება XVI საუკუნეში. ლაკუხელიან სვანიანს ეწერათ „ხუთი გორი ღვინო, ერთი კაბიწი პური, ათი ფონალი ღომი, — მოცდაოთხი თეთრის სამი საკლავი, ორი ქათამი, ერთი თეთრის ყველი, ალვის ქამა, ტვირთი, მუშაობა, ოცა სანთელი (ბალ, 1993, გვ. 551).

ლაკუხელიანები სვანეთიდან მიგრაციის დროდ XVIII საუკუნეს ასახელებენ. ლევენდის მსგავსი გადმოცემის თანახმად, ლაჩანაში მოსულა სამი ძმა ბაგრატიონი და დამდგარა სოფლის ბოლოს მდებარე ბუჭუ გულდიანის ციხეში. ამის შემდეგ აქიან ისინი ლაკუხელიანები.

1904 წლის აღწერით, სოფელ ღუში ჩორგოლიანების 6 ოჯახი მკვიდრობდა (რ. თოფჩიშვილი, 1993). გვარსახელი ჩორგოლიანი სვანური წარმოშობისაა. წინაპარი სალოცავად და საწირავად დადიოდა სვანეთში, ფაყის სალოცავში. გადმოცემის ის ნაწილიც სარწმუნოა, რომელიც გვარის კახეთში გადასახლებაზე ვაძეგნობს. „კახელი ჩორგოლიანები ჩამოსულან სოფელ ღუში, სვანეთიდან გადმოსახლების შემდგომდროინდელი საცხოვრისის სალოცავში, მთავარანგელოზის ეკლესიაში. ჩამოუყვანიათ ავაღმყოფი, უთხოვიათ მისი გამოჯანმრთელება და შედეგიც მიუღიათ“.

ჩაჩხიანები ლეჩხუმის სოფლებში — ლაილაშსა და ლეშკაშში მკვიდრობენ. XIX საუკუნის ორმოციანი წლების აღწერის მასალებით, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული მეტსახელებიდან ჩაჩხა/ჩაჩხია ნაწარმოები გვარი — ჩაჩხიანი ლეჩხუმის მოსახლერე რაჭის სოფელ ჩორჯოშიც მკვიდრობდა და ისინი ყიფიანის საბატონო გლეხები იყვნენ. საისტორიო მონაცემები, გარდა აღნიშნულისა, არაფერს გვეუბნება, თუმცა ამ მასალების საფუძველზეც შეიძლება ვივარაუდოთ გვარსახელის ნამდვილად სვანური წარმომავლობა. ცნობილია, რომ ყიფიანები სვანეთიდან რაჭაშიც მოვიდნენ. „შეიძლება დავუშვათ ჩორჯოს მკვიდრ ჩაჩხიანთა ყიფიანებთან ერთად მოსვლის შესაძლებლობა. აღნიშნულს დამატებითი და სპეციალური კვლევა სჭირდება. რაც შეეხება ლეჩხუმს, ეთნოგრაფიული სინამდვილე ჩაჩხიანს აქაც სვანეთიდან მოსულად თვლის. ლაილაშში მოძიებული ლეგენდა ჩაჩხიანთა გვარზე ასეთია: „ჩაჩხიანები ცხოვრობდნენ სვანეთში. წინაპარს სისხლი დასდებია და ამის გამო წამოსულა ყველს“. ერთიც რომ დარჩენილიყო, რადგან გვარის ყველა წევრი ერთმანეთის სისხლიც იყავით, მასზე იძიებდნენ შურს. წინ აღუდგანიათ ხუთწლიანი ბუღა და წინასწარ „დათქმის შესაბამისად, იქ უნდა დასახლებულიყვნენ, სადაც დაღლილი ხარი დაწვებოდა, ოღონდ სვანეთს იქით“ (ნიკოლოზ ჩაჩხიანის გადმოცემა).

სილაგაძე ლეჩხუმის იმ მკვიდრ გვართა შორის იხსენიება, რომლებიც აქ XV-XVI სს. უკვე მკვიდრობდნენ. გვარის ძირითადი საცხოვრისია დეხვირი და ლესინდი. ცხოვრობენ აგრეთვე წიფერჩში, ორბელში, ქულბაქში, ხოჯსა და მახაშში (რ. თოფჩიშვილი, 1993, გვ. 21; 1997, გვ. 49). გვარის სხვა კუთხიდან მოსვლის შესახებ სპეციალურ ლიტერატურაშიც არაა რაიმე ცნობა. ჩვენ მიერ მიკვლეული ეთნოგრაფიული მასალაც გვარს ადგილობრივ მკვიდრად იხსენიებს. მხოლოდ ამბობენ, რომ ლაჩანელი სილაგაძეები „ლეჩხუმის სოფელ ლეშკაშშიდან ჩამოსულან XX ს. ოცდაათიან წლებში. გვარი ლეშკაშში დადის საკუთარ ორი წმინდა ხით — მუხით წარმოდგენილ სალოცავზე ელიობის დღესასწაულს.

შდრ.: გუნაშხურ სილაგაძის ასული იხსენიება თაბორის ეკლესიის სიძველეებშიც (გ. ბოჭორიძე, 1994, გვ. 280, 287).

დღეს სილაგაძეები ცხოვრობენ სამეგრელოს სოფლებში: ინჩხური, ნალეფსაო, ორსანტია, აგრეთვე მარტვილში. მკვიდრობენ იმერეთშიც. რ. თოფჩიშვილის

მტკიცებით, იმერელი შილაკადეები, მეგრელი სილაგავა/სილოგავა ლეჩხუმელი სილაგადეების განაყრები არიან. იმერეთში სილაგადის მკვიდრობა დასტურდება XVI საუკუნიდან: „მართებს ოქროპირ სილაკადეს თეთრი 10, ღვინო კოკა 7, ძღუენი 2, ღომი ნაოთხალი 3, ქათამი 4დ. XVI საუკუნის საგენათლოს მოსაყრებლობაში ოკრიბაში, სოფელ ბუეთში ვხვდებით ოქროპირ სილაკადეს (ს. კაკაბაძე, 1914, გვ. 8, 63).

შიდიღება ვივარაუდოთ, რომ გვარი ლეჩხუმიდან გადმოსახლდა XVI საუკუნეში, ან გვარი დამოუკიდებლად შეიქმნა საქართველოს ორ სხვადასხვა რეგიონში.

გვარს საფუძვლად უდევს საკუთარი სახელი სილაკა/სილაგა (ი. შაისურაძე, 1990, გვ. 147). იმერეთში XIX ს. ორმოციანი წლების აღწერის დავთრებით, გვხვდება როგორც სილაგაძე (კვალითი, ყუმისთავი, ჩხარი, წყალტუბო, ხორითი), ისე სილაკაძე (ქუტირი, ცუცხვათი, წყალტუბ, ჭიჭიჭიანი).

სათემო სახელიდან სვანი მომდინარე მეტსახელი უდევს საფუძვლად გვარსახელ სვანიძეს. ლეჩხუმის სოფელ ლაჯანის მკვიდრ სვანიძეებში ასეთი გადმოცემა დავაფიქსირეთ: „მკვლევლობის გამო გადმოხვეწილა სვანეთიდან სამი ძმა ხარძიანი. ლეჩხუმში დასახლებულს მიუღია სვანიძე, იმერეთში - სანაძე?, რაჭაში - სვანაძე. ერთი ძირიდან წარმომავლობის გამო ამ სამ გვარს შორის არის მხოლოდ და მხოლოდ ნათესაური ურთიერთობები. ლეჩხუმის მკვიდრი სვანიძეების „მშველელია“ ფაყის სალოცავი ლენტეხში.

სვანიძეების გვარის შესახებ თითქმის იგივე გადმოცემა ჩაუწერია რ. თოფჩიშვილს. მკვლევარი გვაწვდის მასალას სვანიძეთა მეორე შტოს შესელიანობაზე; ისინი ჯერ რაჭაში გადასულან, შემდეგ კი - ლეჩხუმში.

სვანიძეები რაჭაში წულუკიძეთა აზნაურები და რაჭის ერისთავთა ყმა-გლეხები იყვნენ.

ყველაზე ადრინდელი ცნობა სვანიძის ლეჩხუმში მკვიდრობისა თარიღდება XVI საუკუნით. XVII ს. II ნახევარში (1639-1659) სვანიძეები სოფელ ჩხუტელს მკვიდრობენ. იმერეთა მეფე ალექსანდრეს ტვიშელი ნასყიდა სვანიძე უბოძებია გიორგი და ხოსია აბღლედიანისადმი (ს. კაკაბაძე, 1921, გვ. 64).

შიდიღება დავუშვათ, რომ სვანიძეთა მიგრაცია მართლაც მომხდარა სვანეთიდან შუა საუკუნეებში. დასახლებულან ისინი რაჭაში, ასევე ლეჩხუმსა და იმერეთში. უფრო გვიან კი აღნიშნული გვარის მკვიდრები ნელ-ნელა უფრო მრავლად ერეოდნენ ჩვენ მიერ ჩამოთვლილი რეგიონების მოსახლეობაში.

2000 წლისათვის საქართველოში მამარდაშვილების 1428 სული მკვიდრობდა. იმერეთიდან გადასახლებული მამარდაშვილების ძირითადი საცხოვრისი ამჟამად არის ლეჩხუმის სოფლები: ოყურეში, მახურა, ისუნდერი და ლაჯანა. ცხოვრობენ სამეგრელოსა და იმერეთშიც.

ეთნოგრაფიული მასალა: „ლეჩხუმელი მამარდაშვილები გვარგაკეთებულები არიან. სამი საუკუნის წინათ სოციალური უთანხმოების გამო იმერეთიდან გაქცეული ლორთქიფანიძეების შთამომავლებს კვალი რომ დაეფარათ, დაურქმევიათ მამარდაშვილი. მოსულან ხვამლის ძირას მდებარე სოფელ ოყურეში. ამის შემდეგ განსახლებულან დანარჩენ ლეჩხუმში. საქორწინო ურთიერთობა მამარდაშვილებსა და ლორთქიფანიძეებს შორის იკრძალება.“

2 თავდაპირველად რაჭაში გადმოსახლებული, აგრეთვე იმერეთში დამკვიდრებული სვანიძეების შესახებ ეთნოგრაფიული მასალა ჩაჯიწიერეთ იმერეთის სოფელ დიმში (დ. შავიანიძე, 2007)

ქელი სათქმელია, დღევანდელი მამარდაშვილები XIV-XV სს. „ერთობილთა ზღაპრულთაში“ მოხსენიებული ლეჩხუმის სოფლების (ჩუნეში, ცხუნკური, ჭაბუაძე, მელიური, ნამოხვანი) მკვიდრი გიორგი და დემეტრე ლორთქიფანიძეების შთამომავლები არიან თუ იმერეთიდან გადმოსახლებული ლორთქიფანიძეების, — სანამ სამეცნიერო ლიტერატურაში ცალსახადაა მითითებული, რომ დღეს ლეჩხუმში მცხოვრებ გვართა უმრავლესობა, მათ შორის მამარდაშვილიც უკვე მამარდაშვილებად ცხოვრობდა აქ XV-XVI საუკუნეებში.

საისტორიო მონაცემები: ხვამლის წმინდა გიორგის ეკლესიის სამხრეთის კედელზე ახლო მდებარე ლოდზე გვარი მამარდაშვილი წარმოდგენილია მამარი და — შვილის ფორმით: „... საფლავი ესე და თვით ამისა, აკობიძის საზღვრიანედ მამარდაშვილი და — შვილის გაბადასაგან და აკ მის გიტალასაგან და არავის — ცილობა ჩემდა მომართ“.

ყველაზე ადრინდელი ცნობა, რომელშიც არის დამოწმებული გვარი მამარდაშვილი, 1655 წლის ახლო დროით თარიღდება და იხსენიებს ოყურეშელ ლეჩხანა მამარდაშვილს და მის ძმას მათვალის, რომლებიც გაბრიელ ცაგარელმა — ლეჩხანა იმერთა მეფისაგან და შესწირა ხვამლის წმინდა გიორგის.

შეიძლება ითქვას, რომ მამარდაშვილების ნაწილი მაინც იმერეთიდან არიან მიგრირებულები, რადგან, გადმოცემათა მიხედვით, მათი წინაპრები სალოცავად და საწირავად დადიოდნენ მოწამეთაში. გადასახლებას კი საფუძვლად დაედებია არა სოციალური დაპირისპირება, არამედ შესწირვა ეკლესიისადმი. — მნიშვნულს გვაგვარაუდებინებს ის, რომ ლორთქიფანიძე დაახლოებით შუა საუკუნეებიდან იმერეთშიც დაწინაურებული საგვარეულოა. სამეფო ხელისუფლებასთან დაპირისპირებაზე კი არავითარი ინფორმაცია არა გვაქვს.

ლეჩხუმელი ბურჯალიანები იმერეთიდან, ბაღდათიდან გადმოსახლებული ბურჯანაძეების შთამომავლები არიან.

ეთნოგრაფიული მასალა: „თათარს შემოყოლია იმერეთიდან სათათრეთში გადღული ობჩელი ბურჯანაძე, დედით ორბელელ ბურჯანაძეს უცნია ორბელის უცნე და იქაურ მესვეურ გარდაფხაძისათვის უთქვამს, რომ ჯარი უკვე დაპანაკებულია ნაომრის გორაზეო. მოუბერხებიან და ჯარის წევრებისათვის დაუღვეინებიათ ბანგშერეული ოჯალეში. მტერი უფრო ადვილად დაუმარცხებიათ. — ბურჯანაძე კი დარჩენილა ლეჩხუმში და დაწერილა ბურჯალიანად. ვაჟი არ დაიბარია იმ წინაპარს. მერე შეუწირავს ცხრა აკვანი. აუშენებიათ ორბელის მამარდაშვილისაგან. ღმერთს მიუღია შესაწირი და გავმრავლებულვართ. წინაპარი დადიოდა სალოცავად ობჩაში ძველის სალოცავზე. არის გადმოცემა იმისა, რომ — ქაური ეკლესიის ნახევარიც ჩვენ გვარს აუშენებია“.

ბურჯანაძეთა ბაღდათიდან მიგრაციის მიზეზი, რ. თოფჩიშვილის მიერ მკვლევური მასალებით, ბატონის მოკვლა ყოფილა.

ორბელის ეკლესიის მახლობლად ყოფილა ციხეები და ორი ზარბაზანი, — რომელთაგან ერთი დაცულია „ბურჯალიანის ეზოზე, მეორე წაუღია (თავის ეკლესიაში) საბა მარკოზის ძე გურგუჩიანს. უკანასკნელიც მიიტანს პირველის ეზოზე“ (გ. ბოჭორიძე, 1994, გვ. 305).

საისტორიო მონაცემებით, ბურჯანაძე ობჩაში ცხოვრობდა 1650 წლისათვის (გ. კაკაბაძე, 1921, გვ. 54). ისინი იმერეთში მხოლოდ ობჩას არ მკვიდრობენ. ავღაშვილთა ადგილ-მამულების მკვიდრებიც არიან (ბალ, 1991, გვ. 571; ო. — ხელია, 1973, გვ. 215). XIX ს. ორმოციანი წლების აღწერით, ბურჯანაძეები

იმერეთის სოფელ ცუცხვათში აგიაშვილის საბატონო გლეხები ყოფილან, საბატონო გლეხები იყვნენ ბერეთში, კორბოულში (მ. კეზევაძე, 2004, გვ. 8, 48, 113); სასულიერო იყვნენ დიშში, ზეგანში, ნაგარევსა და ობჩაში (იქვე, გვ. 22, 31, 60, 62); სვირსა და შროშაში სახელმწიფო გლეხები იყვნენ (იქვე, გვ. 83, 106), ზოლო ტაბაკინში — საეკლესიო გლეხები (იქვე, გვ. 89).

კოლხური ბურჯას კნინობითი ფორმიდან ბურჯანა მიღებული გვარსახელი სამეგრელოშიც მკვიდრობს (პ. ცხადაია, 2000, გვ. 64).

გადმოცემათა და საისტორიო მონაცემთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, ბურჯალიანთა იმერული წარმომავლობა სარწმუნოა (წინაპრის ძირსალოცავი ობჩაშია — დ.შ.). ობჩის წმინდა გიორგის ეკლესიის სამწირველო მღვდელი ბურჯანაძის მიერაა აგებული. იგივე გადმოცემა დაუფიქსირებია გ. ბოჭორიძესაც (გ. ბოჭორიძე, 1995, გვ. 54).

გურგუჩიანთა გვარის ეთნოისტორიული კვლევა სხვა მრავალ მხარესთან ერთად საინტერესოა იმ კუთხითაც, რომ კიდევ ერთხელ ირკვევა სვანური ჩვეულებითი სამართლით განმტკიცებული, სათემო სამართლის მიერ დადგენილი წესების დაცვის, დანაშაულის ზღვევის, მისგან თავის დახსნის საშუალებები და ჩვეულებები.

ეთნოგრაფიული სინამდვილე: „ჩვენი ძველი, გურგუჩიანი სვანეთიდან გამოქცეულა სოციალური უთანხმოების საფუძველზე. ლეჩხუმში მოსულები დასახლებულან ორბელში, „ჩერალს“. სისხლის ასაღებად ჩამოსულ სვანებს ჩვენი გადმოსახლებული წინაპრის ცოლი მოუკლავთ, აკვანში ჩაკრული ბავშვი კი აკვნიანად გაუტაციათ, მაგრამ იქვე ორბელში მიუტოვებიათ. მეზობლების მიერ გაზრდილი ამ ბავშვის შთამომავლები ვართ დღეს ლეჩხუმელი გურგუჩიანები. იმ ადგილს, სადაც აკვანი მიუტოვებიათ, „აკვანა“ ჰქვია. აკვანას წყალი გამოდის. ეს წყალი ბავშვის ცრემლებიდან დადენილა და არასოდეს შრება“.

სხვა გადმოცემით: „მაშინ, როცა ჩვენი გამოქცეული წინაპრის კვალს მიაგნეს სვანებმა და სისხლის ასაღებად ორბელში ჩამოვიდნენ. მოხდა ისე, რომ მიწა იძრა და მთელი „ჩერალი“ დაინგრა. სვანეთიდან ჩამოსახლებულ დანარჩენ სვანებს მოუხერხებიათ და მესისხლედ მოსული სვანები შეურიგებიათ გურგუჩიანებთან, რომელთაც კვალის დაფარვის მიზნით უკვე შეუცვლიათ კიდევ ძირი გვარი გურჩიანი და გურგუჩიანი დაურქმევიათ“.

ორბელის მკვიდრ გურგუჩიანთა გვარსახელი საისტორიო მონაცემებში აღრიხნული გვართ — გურჩიანი იხსენიება. გურგუჩიანთა ორბელში მკვიდრობის ფაქტი დამოწმებული აქვს მკვლევარ რ. თოფჩიშვილს (ქსძ, 1988; გ. ბოჭორიძე 1994, გვ. 305; რ. თოფჩიშვილი, 1993, გვ. 8).

ორბელის მკვიდრი ბახსოლიანები ლეჩხუმში მეორედ მიგრაციის შემდეგ მოსულან. გვარის ისტორიის კვლევის შედეგად კიდევ ერთხელ დასტურდება რომ მიგრაცია ხდებოდა არა მხოლოდ ბარიდან მთაში, არამედ, პირიქითაც ბახსოლიანთა წინაპარი ზოსოლიანი სვანეთიდან იმერეთში გამოქცეულა იმერეთიდან მიგრაციის მიზეზი ისევ სოციალური დაპირისპირება გამხდარა ლეჩხუმელ ბახსოლიანებს საკუთარი სალოცავი ჰქონდათ ლეჩხუმის ტყეში სალოცავად ჰქონდათ წმინდა ხე და მასთან დადებული ნიში — ქვა.

რ. თოფჩიშვილის მიერ ჩაწერილი მასალაც მსგავსი ინფორმაციას გვაწვდის იმ განსხვავებით, რომ აქ ვხვდებით ლეჩხუმში იმერეთიდან, კერძოდ, წყალტუბოდან გადასახლებული წინაპრის სახელს — ბახუ.

საკუთარი სახელიდან ჭაბუკა მომდინარე გვარი ჭაბუკიანი ძირითადად ლეჩხუმსა და იმერეთს მკვიდრობს. მკვიდრობენ სამეგრელოშიც, სოფელ დარჩელში. 2000 წლისათვის ლეჩხუმში 243 სული ჭაბუკიანი მკვიდრობდა, იმერეთში - 207, სამეგრელოში - 10 კომლი. ცხოვრობდნენ თბილისშიც, 194 სული.

გვარის შესახებ ჩვენ მიერ მიკვლეული ეთნოგრაფიული მასალა არ ემთხვევა სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც სვანური წარმოშობის ჭაბუკიანი საქართველოს მთისწინეთიდან (ლეჩხუმი — დ.შ.), აფხაზთა მეფეთათვის მისანდომობის გამოისობით, იმერეთში გადასახლებული გვარია (რ. თოფჩიშვილი, 1997, გვ. 50; ნ. ბერძენიშვილი, 1990, გვ. 439).

ჩვენი ეთნოგრაფიული მასალებით, ლაჯანის მკვიდრი ჭაბუკიანები აღრინდელ საცხოვრისად იმერეთს ასახელებენ.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ჭაბუკიანებს არ ახსოვთ გადმოცემა თავიანთი წინაპრის თავდაპირველად სვანეთის მკვიდრობაზე, მაგრამ მათ იმერლობას გვარი ხურციძე თუ ხუციშვილი გვაფიქრებინებს. გადმოცემის თანახმად, მეფეს მოსწონებია თურქების წინააღმდეგ მებრძოლი მამა-შვილი, იმერელი ხურციძეები ჯა უკითხავს: „ვინ არის ის ჭაბუკიანი, რომ იბრძვისო“ და ამის შემდეგ ჯაგერქმევია ჭაბუკიანი. ძნელია ენდო გვარის წარმოშობის შესახებ ლეჩხუმში მოძიებულ ამ ლეგენდას, მაგრამ მსგავსი ინფორმაცია ვანიდან (ხურციძე) ჭაბუკიანების ლეჩხუმში მიგრაციაზე დამოწმებული აქვს რ. თოფჩიშვილს (რ. თოფჩიშვილი, 1993, გვ. 18).

ლაჯანის მკვიდრი დავითულიანები და გუგავებიც სვანური მოდგმისანი ჯანან. კვალის დაფარვის მიზნით მიუღიათ დავითულიანი. გადმოსახლებიდან კარგა ხნის გასვლის შემდეგ წინაპარი ფაყის სალოცავს მოილოცავს სვანეთში.

ლეჩხუმის სოფლები ჩხუტელი და უსახელოგუგავების სამკვიდროა; გვარი გუგავე (რ. თოფჩიშვილი, 1993, გვ. 613).

ლაჯანისა და ორბელის მკვიდრები არიან სვანური წარმოშობის გვარები ჩორგოლიანი და გულდიანი.

ჩორგოლიანები გადასახლებულან კახეთში. „ლეჩხუმიდან კახეთში გადასახლებულმა ჩორგოლიანებმა ჩამოიყვანეს ავადმყოფი ძირსალოცავზე და ახოვეს მისი გამოჯანმრთელება...“

სალოცავთან მიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა ლეჩხუმიდან, ლაილაშიდან გადასახლებული თვარაძეების ისტორია: „თვარაძეები მიდიან ლაილაში თავის სალოცავზე. ეს კი დასტურია მათი ძირად ლეჩხუმლობისა“.

თვარაძეთა გვარის საფუძველია საკუთარი სახელი თვარა/მთვარა (ი. მისურაძე, 1990, გვ. 74).

ჩვენ მიერ განხილული ლეჩხუმის რამდენიმე სოფლის მკვიდრი ძირითადი გვარის ანალიზის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ: შიდამიგრაცია, როგორც უკვე არაერთხელ აღინიშნა სამეცნიერო ლიტერატურაში, საქართველოში ისტორიულად არსებული ფაქტია. ძირითადად მიგრირდებოდნენ მთიდან მთისწინეთსა და ბარში, მთისწინეთიდან ბარში. იშვიათად, მაგრამ მაინც ხდებოდა პირიქითაც. ორსავე შემთხვევაში მიგრირებულს საკუთარი ქართული ქვეყანა, ენა და მართლმადიდებლური ქრისტიანობა ხვდებოდა და იფარებდა. სხვადასხვა კუთხის მკვიდრთა, მათ წეს-ჩვეულებათა შერევა-შერწყმა უფრო კრავდა საერთოქართულ ორგანიზმს.

ისტორიული თაკვერის ნაწილში ქართველთა მიგრაციის ძირითადი მიზეზი

გადამეტსახლება და კიდევ სოციალური დაპირისპირება იყო. ასე ჩამოსახლებოდნენ ხოლმე ლეჩხუმში საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან, უმთავრესად სვანეთიდან.

ლიტერატურა

- ნ. ბერძენიშვილი, 1990 - ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ. 1990.
- გ. ბოჭორიძე, 1994 - გ. ბოჭორიძე, რაჭა-ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები, თბ., 1994.
- გ. ბოჭორიძე, 1995 - გ. ბოჭორიძე, იმერეთი, თბ., 1995.
- რ. თოფჩიშვილი, 1993 - რ. თოფჩიშვილი, ლეჩხუმური გვარსახელები, თბ., 1993.
- ს. კაკაბაძე, 1921 - ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, წ. I, ტფ., 1921.
- მ. კეზევაძე, 2004 - მ. კეზევაძე, ქართული გვარსახელები იმერეთში, ქუთაისი, 2004.
- პალ, 1991 - პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, I, თბ., 1991.
- პალ, 1993 - პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, II, თბ., 1993.
- პალ, 2004 - პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, III, თბ. 2004.
- საქართველოს ტოპონიმია, III, თბ., 2003.
- სვანეთის წერილობითი ძეგლები (ვ. სილოგავას რედაქციით), თბ., I-1986, II-1988.
- ო. სოსელია, 1981 - ო. სოსელია, ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან, II, თბ., 1981.
- ქსძ, 1988 - ქართული სამართლის ძეგლები, II, თბ., 1988.
- აღ. ღლონტი, 1986 - აღ. ღლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ., 1986.
- დ. შავიანიძე, 2007 - დ. შავიანიძე, ქართული გვარსახელები, ქუთაისი, 2007.
- პ. ცხადაია, 2000 - პ. ცხადაია, გვარები და გვართა დასახლებანი საქართველოში, თბ., 2000.
- ივ. ჯავახიშვილი, 1965 - ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, თბ., I-196; II-1965.

INEZA GABELAIA, DAVID SHAVIANIDZE**FAMILY NAMES OF THE POPULATION FOOTHILLS AND
PLAINS IN GEORGIA**

(On the basis of ethnographic data of Lechkhumi family names)

The importance of the study of ethnographic materials reflecting the origin of Georgian family names has often been noted in the historical sciences in Georgia. The same is true about the materials describing the origin of some family-names in certain villages of Lechkhumi. The analysis of some family-names in Lechkhumi allows us to conclude that inner-migration, discussed in the scholarly literature of Georgia, is a historical fact. Chiefly the migration took place from the mountains to the foothills and plains to the mountain feet and to the land. The reasons of the migration from the historical Takveri were overpopulation and social contradictions. People from other parts of Georgia, mostly Svans, also migrated to Lechkhumi; however, rarely, there were the converse situations when families from Lechkhumi migrated to higher mountains. In all the cases the migrated people were welcomed and sheltered by the common homeland and Orthodox Christian communities. Lechkhumi is the province where people migrated from lands mainly for the reason of social disagreements.

It is also the historic truth that at a certain period of history the part of Lechkhumi fell under the domain of the Megrelian Princes. The mixture and merging of traditions of the people with different rites and customs had positive effects on the consolidation of the common national organism.